

Lidové noviny (5. 8. 2023)

Lidovky.cz (7. 8. 2023)

https://www.lidovky.cz/orientace/oksana-vasjakinova-rana-zakazany-roman-rusko-putin-recenze-literatura-lgbtq.A230806_231214_in_orientacer_lchme

Dívám se přes břicho své milované

Nacisté kdysi dávali nálepku „entartete Kunst“, tedy „zvrhlé umění“. A v Moskvě zas Putinův režim vyřazuje knihy se závadným obsahem: ty propagující **netradiční sexuální vztahy**. Mezi ně patří i právě česky publikovaný román *Rána* Oksany Vasjakinové.

John Cheever komentoval v roce 1977 vydání svého bestselleru *Věznice Falconer* následovně: „Mailer, Roth, Updike, nejvýznamnější spisovatelé, které máme, píšou o penisu, vagině a různých druzích souložích, a já jsem zatím pořád jen popisoval letní svítání.“ Hlavní hrdina tohoto díla má dokonce milostný románek se spoluvězněm, což tehdy ještě nebyl úplně ošoupaný motiv... To Oksana Vasjakinová (1989) o více než čtyřicet let později už nepíše ani o letním svítání, natož o penisech, nýbrž pouze o vaginách.

Rána, kterou vydalo v překladu Aleny Machoninové nakladatelství Maraton, je typickým plodem současné literatury. Dala by se totiž spíše než za román označit za zpověď – za zveřejnění soukromého. To znamená, že se autorka snaží vyslovit především sebe samu, najít své místo ve světě, uspořádat si myšlenky. Je to z nouze ctnost, či poctivá snaha pošťourat se ve svém nitru?

Často takový text obsahuje i spoustu odkazů a pasáží o samotném psaní. A opět může každý sám posoudit, zda se jedná o co nejpoctivější, co nejotevřenější hru, nebo spíše o důsledek bezradnosti, kdy tvůrkyně už neví, o čem psát. S touto do sebe zahleděností a literátštinou se kupodivu leckdy snoubí příběh někoho jiného. Znovu: jde o nutnost vyrovnat se s ním skrze psaní, nebo pouze o snahu získat dojemné téma pro knihu?

Pochvalně zamručela

Mladá ruská spisovatelka připouští: „Proč pomalu popisuju umírání a mrtvé tělo vlastní matky? Je v tom hodně bolesti a snahy pochopit, pečlivě vylíčit zkušenost. Ale je v tom i kapka ješitnosti: žít dál znamená mít kontrolu nad vlastním tělem. Nad těly mrtvých blízkých. Nakonec si přivlastňuju to, co mi patřilo, ale co mi nebylo dostupné, než zemřela – její tělo. A vystavuju ho všem na odív jako kořist. Jako ránu utrženou v dlouhé a těžké válce. Mám na to právo.“

Zde máme vše, o čem byla řeč: sebestřednost, psaní o psaní i závažné téma trofej: matčinu smrt.

Rána má tak tři podstatné motivy. Vedle matčiny smrti je to již zmíněná tematizace psaní. Dokonce v proudu textu najdeme autorčiny verše a rovněž esej. Můžeme k tomu tak dodat, že prozaická „zpověď“ je typickým žánrem právě pro (bývalé) básníky. Přičemž upozorňovat na to, že Oksana Vasjakinová je další v řadě poetů,

kteří se k nám dostávají jen díky tomu, že začali promlouvat prozaicky, je snad už zbytečné.

Nenásilně – ale přitom silně – z *Rány* též vystupuje motiv uvádání ženského těla, především toho matčina: opakovaně čteme o jizvě po prsu, které muselo být odstraněno. Zároveň je tento aspekt přítomen v dalším neustále přítomném motivu: vypravěčka je totiž lesba a k tomuto poznání se musela složitě propracovat, jelikož dospívání je komplikované tak jako tak: „Když se mi na ohanbí začaly objevovat jemné chloupky, nevšimla jsem si toho. Máma si jich všimla... Najednou se zarazila a prsty s dlouhými nehty se dotkla mého baculatého ohanbí. Prohrábla prsty několik tenkých kudrnatých chloupků, pochvalně zamručela a zamyšleně prohlásila, že se ze mě stává žena. Nechtěla jsem, aby se ze mě stala žena.“

Když jsme žili na Sibiři

Oksana Vasjakinová se českým čtenářům představuje prozaickou knihou *Rána* (2021) poprvé, má přitom za sebou již úspěchy se svou poezií. Rodačka ze sibiřského Ust'-Ilimsku vystudovala moskevský Literární institut Maxima Gorkého a v roce 2016 debutovala básnickou sbírkou nazvanou *Ženská próza*. Následovala skladba *Když jsme žili na Sibiři*. *Rána* je úvodní prózou z trilogie, na ni loni navázala *Step* pojednávající pro změnu o smrti otce, jenž podlehl AIDS, a poslední část *Růže* vyšla letos a vypráví o smrti tety, která prohrála soubor s tuberkulózou. V doslovu se dočteme o srovnání *Rány* s knihou *Památce paměti* (2017) Mariji Stěpanovové, jež vyšla česky před dvěma roky. Nicméně poměrování s tak zásadním textem nevyznívá pro *Ránu* dobře. A to především proto, že *Památce paměti* sice taktéž vyrůstá z „ničeho“, ovšem je koncipována daleko širěji – zaobírá se historií autorčiny rodiny –, takže stavět vedle tohoto díla román Oksany Vasjakinové je na jednu stranu pochopitelné, na druhou nespravedlivé a nešťastné. Marija Stěpanovová (1972), mimochodem rovněž básnířka, zkrátka využila toho, že má daleko více životních a literárních zkušeností, a tedy víc klidu a odvahy.

Mluvení z cizí duše

Ale to *Ránu* nijak nesnižuje, pro české prostředí je její překlad bezesporu přínosem. Pozoruhodná je v ní už srážka reálného a literárního světa. Dcera matce pořídila knihy, ty jí však – již – nezajímaly. Stejně to bylo v jiném případě: „Vím, že se mi nechystala nic sdělovat. Maličký nelinkovaný bloček, který jsem jí koupila a položila pod polštář, aby mi nechala svoji neformální závěť, zůstal prázdný.“ Matka umírá a neříká nic podstatného o svém životě, pořád se pouze dívá na detektivky: „Na co myslela, když se dívala na televizi v době před smrtí? Snažila jsem se na to přijít sama, ale ptala jsem se i jí. Nikdy mi to neřekla.“

Něco nicméně díky tomu, že byla v posledních měsících s matkou, a taky díky tomu, že se ještě po její smrti vrátila do jejího bytu, dcera přece jen nahlédla. Zní to banálně, ovšem je to hluboká pravda o tom, jak ženu charakterizuje to, co ji obklopuje, respektive čím se obklopuje: „Žena – to je prostor.“

Jinak se však mladá vypravěčka musí spolehnout na kusé vzpomínky na dobu, kdy byla malá a žila s matkou sama: „Pěkným dlouhým nehtem podebrala plátek růžového salámu, zvedla ho vysoko a tak nějak zvláštně a vítězoslavně se krmila. Píšu, krmila se právě proto, že se v těch okamžicích jako by rozdělila na dvě části, na ruce a hlavu.“ Tak si bude svou matku pamatovat a my si zas díky takovým detailům budeme pamatovat její *Ránu* a ji samotnou jako pozoruhodnou spisovatelku.

Ruská literátka též předvádí, jak se pokusila dostat do matčiny hlavy a psát z jejího pohledu. Avšak je to marné a prázdné: „Je to strašně těžká práce, dokonce to ani není

práce, ale pokus o trýznivé dýchání tam, kde se dýchat nedá.“ Nepustí ji to tam a ona se tímto nevysloveným příkazem řídí – říká se tomu instinkt. Ono by to samozřejmě šlo zlomit, známe řadu textů, kde cílevědomost překročila zábrany. To „mluvení z cizí duše“ nakonec vytlačí díla často obdivovaná davy dobových čtenářů. Necitlivost tu totiž plodí úhledně uhrabané literární záhonky.

To v *Ráně* je to přesně naopak a Oksana Vasjakinová to ví jako první: „Kniha se rozpadá a zdá se mi, že není tak uspořádaná a pochopitelná, nepodobá se knihám, které lidi obvykle čtou a mají rádi. Nejsou v ní opravdové, pečlivě konstruované postavy ani složité dějové linie. Pokud pocítíte napětí, pak to nebude napětí z usilovného přemýšlení o tom, kdo je zločinec nebo k čemu to všechno dospěje. Všechno víte předem: moje matka umřela a já jsem vezla její popel z Volžského do Ust'-Ilimsku dlouhé dva měsíce, žila jsem s jejími ostatky v jednom pokoji a hodně přemýšlela. A potom jsem ji pohřbila na Sibíři ve studené černé půdě mezi skrovnými borovičkami. To je celý příběh.“ Od upřímnosti je zde velmi blízko k nudnému předvádění se a od otevřenosti je zas velmi blízko ke žvanění. Rozhodují maličkosti.

O ženském psaní

Oksana Vasjakinová nám o sobě prozrazuje spoustu intimních detailů, kupříkladu jaké má bradavky, kdy se jí udělala na kalhotkách mazlavá skvrna, a nesmlčí ani, že o sobě smýšlí jako o pohledné ženě. Daleko více ve čtenářově paměti však utanou zdánlivě nepodstatné drobnosti. Například když při cestě s matčíným popelem dochází i k couvání v čase. Jak hluboký je již život někoho tak mladého, jak je vše pomíjivé a jak dlouhá a komplikovaná musela být pro tuto nadanou bytost cesta ze sibiřské provincie do Moskvy, ukazuje pasáž z návštěvy Novosibirsku: „Přijela jsem na stanici metra Studentská, abych si zašla do kavárny, kde jsem několik let pracovala. Ale kavárna byla zavřená, přes špinavá okna jsem viděla rozpadlý bar, za kterým jsem kdysi stávala.“

Dočkáme se nejen pasáže ze zmíněného eseje, nýbrž i dalších poznámek o uměleckých počinech zabývajících se odcházením blízkých. A vedle veršů – je tu citována autorčina *Óda na smrt* – nechybí ani definice: „Poezie je můj způsob zapomínat tak, aby o tom věděli jiní: ti, kteří si to přečtou a uslyší.“ Oksana Vasjakinová dokonce kupodivu není literátkou, jež by byla alergická na sousloví „ženské psaní“: „Domnívám se, že paměť a zacházení s osobní pamětí jsou důležitými nástroji v ženském psaní.“ Podobně naivně působí další definice: „Myslím, že zápisky jsou, stejně jako fragment tím nejvhodnějším žánrem pro ženské psaní. Pozornost klouže, ale je soustředěná...“

Oproti tomu je nanejvýš zaznamenáníhodné pojmenování stavu, kdy ruská spisovatelka zdánlivě nelogicky – zbaběle a zjištěně zároveň – setrvává uvnitř svého „krasosmutnění“, tedy díla: „Jako bych schválně oddalovala okamžik, kdy budu moct říct, že jsem knihu dopsala. Bojím se toho, protože mám jasný dojem: poté co tuhle knihu dopíšu, zapečetí se ve mně rána. Rána, kterou jsem dlouho nechtěla léčit, rána, která dlouho byla součástí mého vědomí, mé umělecké praxe.“

A to nejpodstatnější nakonec: „Všichni píší a říkají: Ženský způsob psaní je maximálně tělesný. Ale co pak říkat o lesbické lyrice? ... Když se dívám do vaginy jako do špehýrky a vidím tam naplňující se nachový vesmír, jestli pak můžu odtrhnout pohled a podívat se přes břicho, přes kupole prsou do očí? ... Přeju si dívat se přes břicho do očí své milované.“

Odpuzují feministky

S matčíným odchodem je totiž spojeno rovněž sexuální osvobození. Se smrtí rodičů obecně přichází nečekané sejmutí nejrůznějších pout a okovů, o nichž člověk mnohdy dosud nic netušil anebo si vůbec netroufal doufat, že je kdy dokáže sejmut:

„Neustále se mi vracela mámina otázka, kdo mě uhranul.“ I v tomto směru mladá žena absolvovala nesmírně dlouhou cestou: „Měla jsem nějaké kluky, ale vztahy s nimi byly vždycky prázdné a nesmyslné. Dělal jsem všechno, co má dělat holka v pubertě: chodila jsem a líbala se s kluky, spala jsem s nimi a rozcházela se s nimi.“

Zorientováním se v sexuální oblasti omyly zdaleka neskončily: „Tíživé bylo i to, že mě obvinila ze znásilnění. Bylo to dlouho před sexuálními skandály. Nikdo jaktěživ neslyšel o kultuře souhlasu, což mě samozřejmě ani trochu nezbavuje odpovědnosti.“ Stejně tak může zarazit probírání typů lesbických žen a vzájemné vnímání. Jako by to vedle zmínky o obvinění ze znásilnění potvrzovalo, že muži už nejsou opravdu třeba vůbec k ničemu: „Když se vrátím z nebes genderové teorie zpátky na zem, můžu říct, že maskulinní ženy odpuzovaly feministky ještě víc než muži.“

Oksana Vasjakinová je leckdy nejistá – přičemž to neskrývá. Navíc je *Rána* – a to opět otevřeně – neuspořádaná a přináší spoustu „zbytečných“ podrobností. Takže dává dost možností těm, kteří by chtěli najít důvod, proč není dostatečně dobrá na to, abychom se jí zaobírali. Jiní budou zas naopak vyzdvihovat právě její upřímnost a ochotu riskovat. A taky řadu těch krásně zbytečných detailů, jež se zachytí na mříži paměti, kupříkladu tenhle o sibiřské řece: „Angara nezamrzá dokonce ani v minus čtyřiceti, protože její proud je strašně rychlý, a v létě se z téhož důvodu neohřeje.“

KNIHA TÝDNE

Rána

Oksana Vasjakinová

V překladu Aleny Machoninové vydalo nakladatelství Maraton, Praha 2023. 248 stran.

ONDŘEJ HORÁK

literární kritik